

บทที่ 8

ดุลการชำระเงินและอัตราแลกเปลี่ยน

เนื่องจากการค้าระหว่างประเทศมีใช้เรื่องของแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างสองประเทศ' แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนระหว่างเงินกับสินค้า ยังรวมถึงการกู้ยืมและการลงทุนระหว่างประเทศด้วยแล้ว หัวข้อพื้นฐานที่สำคัญของการศึกษาเกี่ยวกับการเงินระหว่างประเทศที่ผู้ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการเงินระหว่างประเทศจำเป็นต้องทำความเข้าใจเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาหัวข้ออื่นๆ เกี่ยวกับการเงินระหว่างประเทศในระดับสูงต่อไป นั่นคือดุลการชำระเงิน (balance of payment) และอัตราแลกเปลี่ยน (exchange rates)

ดุลการชำระเงิน

เมื่อประเทศมีการค้าขายกับต่างประเทศ รัฐบาลของแต่ละประเทศก็จำเป็นต้องมีการบันทึกการรับรายจ่ายจากการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อที่จะช่วยให้สามารถรับรู้ได้ว่า ในรอบระยะเวลาหนึ่งๆ ประเทศของตนมีการรับและจ่ายเงินตราต่างประเทศหรือสินทรัพย์อื่นๆ เป็นจำนวนเท่าไร ซึ่งหลักฐานที่แสดงการบันทึกการรับและจ่ายเงินตราต่างประเทศและสินทรัพย์อื่นๆ นี้เอง เราเรียกว่า ดุลการชำระเงิน

1. ความหมายของดุลการชำระเงิน

ดุลการชำระเงิน หมายถึง ระบบบัญชีที่ใช้ในการบันทึกธุรกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมดระหว่างผู้มีถิ่นฐาน (resident) ของประเทศที่ทำการบันทึกกับผู้มีถิ่นฐานของประเทศอื่นๆ ในรอบระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งโดยปกติคือรอบระยะเวลา 1 ปี

1.1 ธุรกรรมทางเศรษฐกิจ (economic transaction) หมายถึง การแลกเปลี่ยนสินค้า บริการ และสินทรัพย์ (ซึ่งโดยปกติมีการชำระเงิน) ระหว่างผู้มีถิ่นฐานในประเทศหนึ่งและผู้มีถิ่นฐานในประเทศอื่น อย่างไรก็ตาม การแลกเปลี่ยนบางอย่างซึ่งอาจจะไม่มีการชำระเงินบันทึกในบัญชีดุลการชำระเงินด้วย

1.2 ผู้มีถิ่นฐาน (resident) หมายถึง บุคคล ธุรกิจ และตัวแทนของรัฐบาล รวมถึงสถาบันต่างๆ ที่พำนักอาศัยอยู่ในประเทศเป็นการถาวร ตัวอย่างของกลุ่มเหล่านี้ที่เห็นได้ชัด ก็คือ พลเมืองที่อาศัยอยู่ในประเทศนั้นเป็นการถาวร รวมถึงรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น หน่วยธุรกิจและองค์กรที่มีหัวงำไรต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในประเทศนั้นๆ เป็นการถาวร ซึ่งจากความหมายดังกล่าวทำให้เรากล่าวได้ว่า นักการทูต นักการทหาร นักท่องเที่ยว คนงาน และนักศึกษาที่เข้าไปพำนักในประเทศอื่นเป็นการชั่วคราว รวมถึงบริษัทที่เป็นสาขาจากต่างชาติ ฯลฯ จะไม่ถูกนับรวมเป็นผู้มีถิ่นฐานในประเทศนั้น

2. หลักการบันทึกรายการในดุลการชำระเงิน

นอกเหนือจากความหมายและส่วนประกอบของดุลการชำระเงินที่จะกล่าวในส่วนต่อไปซึ่งถือเป็นสาระสำคัญของการศึกษาเรื่องดุลการชำระเงินแล้ว การทำความเข้าใจในหลักการบันทึกรายการในดุลการชำระเงินก็เป็นอีกสาระสำคัญประการหนึ่งที่ผู้ศึกษาเรื่องดุลการชำระเงินควรศึกษาไว้เพื่อที่จะช่วยให้

เข้าใจถึงที่มาของตัวเลขต่างๆ ที่อยู่ในดุลการชำระเงินของแต่ละประเทศ หลักการพื้นฐานสำคัญ 2 ประการที่จะช่วยให้เข้าใจถึงหลักการบันทึกรายการในดุลการชำระเงิน ประกอบด้วย หลักการบันทึก เดบิต (debit) และ เครดิต (credit) และ หลักการบันทึกบัญชีคู่ (double-entry accounting หรือ double-entry bookkeeping)

2.1 หลักการบันทึกเดบิตและเครดิต

โดยทั่วไป รายการธุรกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ที่เกิดขึ้นในบัญชีดุลการชำระเงินสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ด้าน ได้แก่ 1) รายการด้านเดบิตในบัญชีดุลการชำระเงิน (debit items in the balance-of-payment accounts) ซึ่งสะท้อนถึงธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจ่ายชำระเงินให้แก่ชาวต่างชาติของประเทศผู้บันทึกบัญชี ตัวอย่างเช่น การนำเข้ารถยนต์จากต่างประเทศ การเดินทางไปท่องเที่ยวต่างประเทศของประชาชนของประเทศผู้บันทึกบัญชี หรือการจ่ายดอกเบี้ยและเงินปันผลให้แก่ชาวต่างชาติ เป็นต้น โดยรายการด้านเดบิตในบัญชีดุลการชำระเงินนี้จะถูกบันทึกในรูปของสัญลักษณ์เครื่องหมายลบ (-) และ 2) รายการผ่านเครดิตในบัญชีดุลการชำระเงิน (credit items in the balance-of-payment accounts) ซึ่งสะท้อนถึงธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับชำระเงินจากชาวต่างชาติของประเทศผู้บันทึกบัญชี ตัวอย่างเช่น การส่งออกเครื่องคอมพิวเตอร์ไปต่างประเทศ ประชาชนที่อยู่ในประเทศผู้บันทึกบัญชีได้รับดอกเบี้ยหรือเงินปันผลจากบริษัทในต่างประเทศที่ตนได้ลงทุนไว้ หรือรัฐบาลของประเทศผู้บันทึกบัญชีได้รับเงินบริจาคจากองค์การสหประชาชาติ เป็นต้น โดยรายการด้านเครดิตในบัญชีดุลการชำระเงินนี้จะถูกบันทึกในรูปของสัญลักษณ์เครื่องหมายบวก (+)

2.2 หลักการบันทึกบัญชีคู่

กระบวนการทางบัญชีที่ใช้ในการบันทึกธุรกรรมระหว่างประเทศของแต่ละประเทศ ก็คือ การบันทึกบัญชีคู่ ซึ่งมีหลักการว่า ธุรกรรมใดๆ ที่เกิดขึ้นจะบันทึกลงในบัญชี 2 ครั้ง โดยเมื่อบันทึกด้านเดบิต (ด้านเครดิต) ไปแล้วจะต้องบันทึกด้านเครดิต (ด้านเดบิต) อีกครั้งในจำนวนที่เท่ากัน

ตัวอย่างที่ 1 สมมติให้บริษัทคอมพิวเตอร์ในสหรัฐส่งออกเครื่องคอมพิวเตอร์มูลค่า 1 ล้านดอลลาร์สหรัฐไปให้แก่ลูกค้าในประเทศญี่ปุ่น โดยอาจได้รับการชำระค่าสินค้าในรูปของตัวแลกเงินหรือเช็คที่ส่งจ่ายจากธนาคารพาณิชย์ในประเทศญี่ปุ่นโดยลูกค้าผู้นำเข้า ธุรกรรมดังกล่าวนี้จะบันทึกลงในบัญชีดุลการชำระเงินได้ดังนี้

(หน่วย : ดอลลาร์สหรัฐ)		
	เครดิต (+)	เดบิต (-)
ส่งออกคอมพิวเตอร์	1,000,000	
สินทรัพย์ระยะสั้นของเอกชนในต่างประเทศเพิ่มขึ้น		1,000,000

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า เมื่อบริษัทคอมพิวเตอร์ในสหรัฐส่งออกเครื่องคอมพิวเตอร์ไปให้แก่ลูกค้าในประเทศญี่ปุ่น ประเทศสหรัฐจะทำการบันทึกรายการเครดิตส่งออกคอมพิวเตอร์มูลค่า 1 ล้านดอลลาร์สหรัฐเป็นรายการแรก เนื่องจากการส่งออกคอมพิวเตอร์เกิดการได้รับชำระเงินจากชาวต่างชาติตามหลักของการบันทึกเครดิต อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในข้อเท็จจริงโดยทั่วไป การจ่ายชำระเงินของลูกค้าจะต้องใช้เวลาสักระยะหนึ่ง ฉะนั้น ในช่วงระยะเวลาระหว่างที่สินค้าถูกส่งออกไปจนถึงการจ่ายชำระเงินจริง จึงเปรียบเสมือนว่าสินทรัพย์ระยะสั้นของเอกชนประเทศสหรัฐในต่างประเทศเพิ่มขึ้นซึ่งอาจอยู่ในรูปของการมีตัวแลกเงินหรือบัญชีเงินฝากกับธนาคารพาณิชย์ในประเทศญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น และการที่เอกชนของประเทศสหรัฐอเมริกามีสินทรัพย์ระยะสั้นในธนาคารของต่างประเทศเพิ่มขึ้นนี้เองก็เปรียบเสมือนว่า เอกชนของประเทศสหรัฐอเมริกาจ่ายชำระเงินให้แก่ชาวต่างชาติ ทำให้ต้องบันทึกรายการนี้เป็นด้านเดบิตในจำนวนที่เท่ากัน

ตัวอย่างที่ 2 สมมติให้ผู้บริโภคในประเทศสหรัฐนำเข้าไวน์จากประเทศฝรั่งเศสมูลค่า 50,000 ดอลลาร์ โดยผู้นำเข้าในประเทศสหรัฐจะจ่ายชำระเงินโดยการโอนเงินเข้าสู่บัญชีของธนาคารพาณิชย์ฝรั่งเศสที่ผู้ส่งออกเปิดบัญชีไว้ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศสหรัฐ ธุรกรรมดังกล่าวนี้จะบันทึกลงในบัญชีดุลการชำระเงินได้ดังนี้

(หน่วย : ดอลลาร์สหรัฐ)		
	เครดิต (+)	เดบิต (-)
นำเข้าไวน์		50,000
สินทรัพย์ระยะสั้นของเอกชนที่เป็นชาวต่างชาติในประเทศเพิ่มขึ้น	50,000	

ในทางตรงกันข้ามกับตัวอย่างที่ 1 ตามตัวอย่างที่ 2 ประเทศสหรัฐจะบันทึกรายการด้านเดบิตนำเข้าไวน์มูลค่า 50,000 ดอลลาร์สหรัฐเป็นรายการแรก เนื่องจากการนำเข้าไวน์จะทำให้เกิดการจ่ายชำระเงินให้แก่ชาวต่างชาติตามหลักของการบันทึกเดบิต อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการจ่ายชำระเงินจะกระทำโดยการโอนเงินเข้าสู่บัญชีของธนาคารพาณิชย์ฝรั่งเศสที่ผู้ส่งออกเปิดบัญชีไว้ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศสหรัฐ ทำให้กล่าวได้ว่าการโอนเงิสดังกล่าวเหมือนกับประเทศสหรัฐได้รับการชำระเงินจากชาวต่างชาติ ด้วยเหตุนี้ อีกด้านหนึ่งของรายการจึงทำการบันทึกไว้ด้านเครดิต ทั้งนี้ รายการสินทรัพย์ระยะสั้นของภาคเอกชนที่เป็นชาวต่างชาติในประเทศที่เพิ่มขึ้นนี้ เราอาจเขียนในอีกความหมายหนึ่งได้ว่า หนี้สินของสถาบันการเงินเอกชนของประเทศเพิ่มขึ้นขึ้นก็ได้

3. ส่วนประกอบของดุลการชำระเงิน

เพื่อที่จะช่วยให้การตรวจสอบรายรับและรายจ่ายจากการค้าระหว่างประเทศของแต่ละประเทศ ซึ่งมีรายการธุรกรรมต่างๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากได้อย่างสะดวกและเป็นระบบ บัญชีดุลการชำระเงินจึงถูกแบ่งออกเป็น 3 บัญชีย่อย ได้แก่ บัญชีเดินสะพัด (current account) บัญชีทุน (capital account) และบัญชีทุนสำรองของทางการ (official reserve account หรือ official settlements balance) ซึ่งในแต่ละบัญชี จะใช้เพื่อบันทึกรายการธุรกรรมที่แตกต่างกัน ดังนี้

ก. บัญชีเดินสะพัด

บัญชีเดินสะพัดเป็นบัญชีที่ใช้ในการบันทึกรายการธุรกรรมที่เกี่ยวกับการซื้อขายสินค้าและบริการ รายได้ต่างๆ ที่ไหลเข้าออกของประเทศ และการโอนเงินที่เป็นลักษณะให้เปล่าจากผู้มีถิ่นฐานหรือรัฐบาลของประเทศนั้นให้แก่ผู้มีถิ่นฐานหรือรัฐบาลในต่างประเทศ หรือรับโอนเงินจากผู้มีถิ่นฐานหรือรัฐบาลในต่างประเทศ เข้ามายังประเทศนั้น ด้วยเหตุนี้ บัญชีเดินสะพัดจึงสามารถแบ่งย่อยออกได้เป็นอีก 4 รายการหลักๆ ดังนี้

1) การส่งออกและนำเข้าสินค้า (merchandise exports and imports) เป็นรายการที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกและนำเข้าสินค้าที่จับต้องได้ (tangible goods) อาทิ อาหาร เครื่องจักร รถยนต์ เสื้อผ้า ฯลฯ โดยผลรวมของการส่งออกสินค้าที่บันทึกด้านเครดิตกับการนำเข้าสินค้าที่บันทึกด้านเดบิตในรายการนี้ เราเรียกว่า "ดุลการค้า" (balance of trade หรือ merchandise trade balance) และในกรณีที่ดุลการค้าเป็นบวกเราจะเรียกว่า "ดุลการค้าเกินดุล" (balance of trade surplus หรือ merchandise trade surplus) แต่ในกรณีที่ดุลการค้าเป็นลบเราจะเรียกว่า "ดุลการค้าขาดดุล" (balance of trade deficit หรือ merchandise trade deficit)

2) การส่งออกและนำเข้าบริการ (service exports and imports) เป็นรายการที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกและนำเข้าบริการซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ (invisible) หรือไม่สามารถจับต้องได้ (intangible) อาทิ ค่าเดินทาง ค่าท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายทางทหาร ค่าระวางการขนส่งทางเรือ ค่าประกันภัย ค่าบริการของธนาคาร ฯลฯ โดยผลรวมของการส่งออกบริการที่บันทึกด้านเครดิตกับการนำเข้าบริการที่บันทึกด้านเดบิตในรายการนี้ เราเรียกว่า "ดุลบริการ" (balance of services) และในกรณีที่ดุลบริการเป็นบวก เราเรียกว่า "ดุลบริการเกินดุล" (balance of services surplus) แต่ในกรณีที่ดุลบริการเป็นลบ เราจะเรียกว่า "ดุลบริการขาดดุล" (balance of services deficit)

3) รายการรายได้จากการลงทุน (investment income) เป็นรายการที่เกี่ยวข้องกับการได้รับหรือจ่ายชำระรายได้จากการลงทุนในรูปของอัตราดอกเบี้ย เงินปันผล หรือรายได้ในรูปแบบอื่นๆ ตัวอย่างเช่น ผู้มีถิ่นฐานในประเทศไทยได้รับชำระค่าดอกเบี้ยจากเงินฝากในธนาคารต่างประเทศหรือจากหุ้นกู้ของบริษัทในต่างประเทศที่เขาได้ลงทุนไว้ ดอกเบี้ยดังกล่าวจึงถือเป็นการได้รับชำระเงินจากชาวต่างชาติและจะถูกบันทึกในด้านเครดิตของรายการนี้ แต่ในทางกลับกันหากบริษัทในประเทศไทยต้องจ่ายดอกเบี้ยหรือเงินปันผลให้แก่ผู้ถือหุ้นต่างชาติ การจ่ายดอกเบี้ยหรือเงินปันผลดังกล่าวก็就会被บันทึกไว้ในด้านเดบิต

4) รายการเงินโอน (unilateral transfers) เป็นรายการที่เกี่ยวข้องกับการโอนสินค้าและบริการ (ในรูปของขวัญ) หรือสินทรัพย์ทางการเงิน (ในรูปของขวัญ) ในลักษณะที่ไม่มีค่าใช้จ่ายสิ่งของเหล่านั้น แต่

เป็นลักษณะของการให้เปล่า โดยแบ่งออกเป็น เงินโอนของเอกชน (private transfers) ซึ่งเป็นการโอนสิ่งของระหว่างเอกชนกับเอกชน และเงินโอนของรัฐบาล (government transfers) ซึ่งเป็นการโอนสิ่งของระหว่างรัฐบาลกับรัฐบาลด้วยกัน

เมื่อเรารวมยอดด้านเครดิตและด้านเดบิตของทุกรายการในบัญชีเดินสะพัดเข้าด้วยกัน ผลรวมสุทธิที่ได้เราจะเรียกว่า "ดุลบัญชีเดินสะพัด" (current account balance หรือ balance on current account) โดยในกรณีที่ดุลบัญชีเดินสะพัดเป็นบวก เราจะเรียกว่า "ดุลบัญชีเดินสะพัดเกินดุล" (current account surplus) แต่ในกรณีที่ดุลบัญชีเดินสะพัดเป็นลบ เราจะเรียกว่า "ดุลบัญชีเดินสะพัดขาดดุล" (current account deficit)

ข. บัญชีทุน

บัญชีทุนเป็นบัญชีที่บันทึกรายการธุรกรรมที่เกี่ยวกับการขอกู้ยืมและให้กู้ยืม และการซื้อขายสินทรัพย์ระหว่างประเทศ โดยคำว่า สินทรัพย์ระหว่างประเทศในที่นี้อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด ได้แก่ สินทรัพย์ทางกายภาพ (physical assets) อาทิ อาคาร โรงงาน อสังหาริมทรัพย์ ฯลฯ และ สินทรัพย์ทางการเงิน (financial assets) อาทิ ตัวเงิน หุ้่น พันธบัตร ฯลฯ ทั้งนี้ รายการธุรกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในบัญชีทุนนี้ ตามมารดแบ่งออกให้เป็น 2 รายการ ธุรกรรมของภาคเอกชนและธุรกรรมของภาครัฐบาล โดยในส่วนของธุรกรรมของภาคเอกชนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รายการหลัก ดังนี้

1) การลงทุนทางตรง (direct investment) เป็นการลงทุนในรูปของการเข้าไปซื้อสินทรัพย์โดยผู้มีถิ่นฐานในอีกประเทศหนึ่งเพื่่อมุ่งเข้าไปมีส่วนควบคุมและบริหารกิจการของบริษัทที่ตั้งอยู่ในอีกประเทศหนึ่งซึ่งการลงทุนดังกล่าวอาจเป็นการลงทุนลักษณะการทั้งสาขา หรือบริษัทในเครือในต่างประเทศ หรือร่วมทุนกับคนในประเทศที่ตนนำเงินมาลงทุน การลงทุนทางตรงนี้โดยทั่วไปแล้ว มักเป็นวิธีการที่บริษัทข้ามชาติ (multinational corporation) ใช้ในการขยายกิจการธุรกิจของตนไปยังประเทศอื่นๆ นั้นเอง

2) การลงทุนทางอ้อม (indirect investment) หรือที่มักเรียกกันโดยทั่วไปว่า การลงทุนในหลักทรัพย์ (portfolio investment) เป็นการลงทุนที่เกิดจากการที่บุคคลหรือธุรกิจในประเทศหนึ่งได้ทำการซื้อหรือขายหลักทรัพย์ อาทิ หุ้่น พันธบัตร และสินทรัพย์ทางการเงินอื่นๆ กับบุคคลหรือธุรกิจในประเทศหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในทางปฏิบัติแล้ว การจำแนกการลงทุนประเภทใดเป็นการลงทุนทางตรงหรือการลงทุนในหลักทรัพย์นั้นอาจทำได้ยาก ทั้งนี้เพราะ เป็นการยากที่จะจำแนกให้ชัดเจนได้ว่า การเข้าไปซื้อหลักทรัพย์ในต่างประเทศนั้น เป็นการซื้อเพื่อหวังกำไรจากหลักทรัพย์หรือเพื่อหวังการควบคุมกิจการ ดังนั้น เพื่อที่จะช่วยให้การจำแนกได้อย่างชัดเจน นักเศรษฐศาสตร์จึงถือเอาเกณฑ์ว่า หากเป็นการซื้อหลักทรัพย์ของกิจการในสัดส่วนที่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของหลักทรัพย์ทั้งหมด จะถือว่าการซื้อหลักทรัพย์ดังกล่าวเป็นการลงทุนในหลักทรัพย์ แต่ถ้าเป็นการซื้อหลักทรัพย์ของกิจการในสัดส่วนตั้งแต่ร้อยละ 10 ของหลักทรัพย์ทั้งหมด จะถือว่าการซื้อหลักทรัพย์ดังกล่าวเป็นการลงทุนทางตรง'

3) หนี้สินและสิทธิเรียกร้องของธนาคาร (bank claims and liabilities) เป็นรายการที่เกี่ยวข้องกับการทำธุรกรรมการขอกู้ยืม การให้กู้ยืม และการฝากเงินระหว่างครัวเรือน ธุรกิจกับสถาบันการเงินในต่างประเทศ หรือระหว่างสถาบันการเงินในประเทศนั้นกับสถาบันการเงินในต่างประเทศ

ค. บัญชีทุนสำรองทางการ

บัญชีทุนสำรองทางการ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "บัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศ" (international reserve account) กล่าวคือ ธุรกรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นในบัญชีทุนสำรองเป็นธุรกรรมที่เกิดขึ้นจากการกระทำของทางการ (โดยทั่วไปหมายถึงธนาคารกลาง) ที่ไม่ใช่ธุรกรรมที่กระทำโดยบุคคลหรือธุรกิจ นอกจากนั้นแล้วรายการธุรกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในบัญชีทุนสำรองก็เป็นลักษณะรายการประเภทที่เกิดขึ้นเพื่อปรับหรือชดเชย (accommodation items) ความแตกต่างระหว่างยอดรวมด้านเครดิตและเดบิตในบัญชีเดินสะพัดและบัญชีทุนรวมกันเท่านั้น

การทำหน้าที่ในการปรับหรือชดเชยของบัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศจะเกิดขึ้นเมื่อเกิดความแตกต่างของยอดรวมด้านเดบิตและด้านเครดิตในบัญชีเดินสะพัดและบัญชีทุนรวมกัน กล่าวคือ ถ้ายอดรวมด้านเดบิต (รายจ่าย) ในบัญชีทั้งสองมากกว่ายอดรวมด้านเครดิต (รายรับ) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผลรวมของรายจ่ายที่เกิดขึ้นโดยอิสระมากกว่าผลรวมของรายรับที่เกิดขึ้นโดยอิสระ บัญชีทุนสำรองจะทำหน้าที่ปรับหรือชดเชยโดยการบันทึกด้านเครดิตในบัญชีทุนสำรอง เพื่อแสดงถึงการไหลออกของทุนสำรองระหว่างประเทศ โดยทั่วไป ทุนสำรองระหว่างประเทศของแต่ละประเทศจะประกอบด้วยรายการหลักๆ ได้แก่ เงินตราต่างประเทศสกุลสำคัญบางสกุล ทองคำ สิทธิถอนเงินพิเศษ (special drawing rights : SRD.) ทุนสำรองที่กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (reserve position in the international monetary fund (IMF)) และสินทรัพย์ทางการเงินของประเทศที่เป็นที่ยอมรับ อาทิ ตัวเงินคลัง หรือพันธบัตรของประเทศสหรัฐอเมริกา

ง. รายการผิดพลาดและคลาดเคลื่อน

ดังที่ได้อธิบายในข้างต้นแล้วว่า วัตถุประสงค์สำคัญของการบันทึกบัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศก็คือ เพื่อปรับหรือชดเชยความแตกต่างของยอดรวมด้านเดบิตและด้านเครดิตในบัญชีเดินสะพัดและบัญชีทุนรวมกันเพื่อให้ดุลการชำระเงินมีความสมดุล หรือทำให้ผลรวมของบัญชีเดินสะพัด บัญชีทุน และบัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศเท่ากับศูนย์เสมอ การบันทึกมูลค่าของรายการธุรกรรมหลายรายการอาจเกิดความผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนในกระบวนการทางการบันทึกบัญชี โดยความผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนดังกล่าวอาจเกิดจากความไม่สมบูรณ์ในระบบการจัดเก็บข้อมูลของภาครัฐเอง อาทิ การตีราคาสินค้าที่แตกต่างกันระหว่างหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่จัดเก็บข้อมูล หน่วยงานของรัฐจัดเก็บข้อมูลไม่ครบถ้วน ฯลฯ หรืออาจเกิดจากความพยายามหลบซ่อนหรือไม่เปิดเผยข้อมูลของภาคเอกชน อาทิ การลักลอบส่งออกและนำเข้าสินค้าทั้งที่ผิดกฎหมายและสินค้าทั่วไปที่ไม่ผิดกฎหมายเพื่อหลีกเลี่ยงการเสียภาษี การลักลอบส่งออกและนำเข้าเงินตราต่างประเทศ ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีการนำตัวเลขรวมที่เกิดจากการปรับรายการธุรกรรมต่างๆ แยกออกมา

บันทึกเป็นอกรายการหนึ่งในบัญชีดุลการชำระเงินโดยให้ชื่อว่า "รายการผิดพลาดและคลาดเคลื่อนสุทธิ" (net errors and omission) หรือ "ความคลาดเคลื่อนทางสถิติ" (statistical discrepancy)

4.การขาดดุลและการเกินดุลในดุลการชำระเงิน

เมื่อรวมบัญชีและรายการต่างๆ ทั้งหมดที่เป็นส่วนประกอบของบัญชีดุลการชำระเงินแล้ว ดุลการชำระเงินรวมจะเท่ากับศูนย์ หรืออีกนัยหนึ่งคือมีความสมดุลอยู่เสมอ เรามักพบว่าข้อมูลเกี่ยวกับดุลการชำระเงินที่ถูกกล่าวถึงมักมีใช้ดุลการชำระเงินที่สมดุล ฉะนั้นเพื่อที่จะช่วยให้เราเข้าใจถึงความหมายที่ชัดเจนของดุลการชำระเงินเราจึงควรทำความเข้าใจว่า สถานะของดุลการชำระเงินสามารถแยกพิจารณาออกได้เป็น 2 ความหมาย ได้แก่ ดุลการชำระเงินในทางบัญชีและดุลการชำระเงินในทางเศรษฐศาสตร์

ในทางเศรษฐศาสตร์การพิจารณาถึงสถานะของดุลการชำระเงินของประเทศจะแตกต่างออกไปจากการพิจารณาในทางบัญชี กล่าวคือ ดุลการชำระเงินในทางเศรษฐศาสตร์อาจเป็นได้ทั้งดุลการชำระเงินเกินดุล ขาดดุล และสมดุล ทั้งนี้ เนื่องจากการพิจารณาถึงสถานะของดุลการชำระเงินในทางเศรษฐศาสตร์จะพิจารณาเฉพาะจากความแตกต่างของยอดรวมด้านเครดิตและด้านเดบิตของบัญชีเดินสะพัดและบัญชีทุนเท่านั้น บัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศเป็นบัญชีที่ทำหน้าที่ในการปรับหรือชดเชยความแตกต่างระหว่างยอดรวมด้านเครดิตและด้านเดบิตในบัญชีเดินสะพัดและบัญชีทุนรวมกัน ทำให้ยอดรวมด้านด้านเครดิตและด้านเดบิตในบัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศย่อมเท่ากับยอดรวมด้านเครดิตและบิตในบัญชีเดินสะพัดและบัญชีทุนเสมอ โดยจะแตกต่างกันเพียงเครื่องหมายที่จะเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม ด้วยเหตุนี้คำว่าดุลการชำระเงินเกินดุล (balance of payment surplus) ในทางเศรษฐศาสตร์จึงสามารถพิจารณาได้จากกรณียอดรวมด้านเครดิตมากกว่ายอดรวมด้านเดบิตในบัญชีเดินสะพัดและบัญชีทุนและพิจารณาได้จากยอดรวมด้านเดบิตมากกว่าด้านเครดิตในบัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศ

และในกรณีสุดท้ายคำว่าดุลการชำระเงินสมดุล (balance of payment equilibrium) จะพิจารณาจากกรณียอดรวมด้านเครดิตเท่ากับยอดรวมด้านเดบิตในบัญชีเดินสะพัดและบัญชีทุน และพิจารณาได้จากยอดรวมด้านเครดิตเท่ากับด้านเดบิตในบัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศ

อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ

เมื่อการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศเป็นสิ่งที่ประเทศส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ แต่ขณะเดียวกันแต่ละประเทศต่างก็ใช้เงินตราสกุลที่แตกต่างกัน อาทิ สหรัฐอเมริกาใช้เงินสกุลดอลลาร์สหรัฐ (U.S. dollar) ญี่ปุ่นใช้เงินสกุลเยน (yen) อังกฤษใช้เงินสกุลปอนด์ (pound) สหภาพยุโรปใช้เงินสกุลยูโร (euro) ไทยใช้เงินสกุลบาท (baht) เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศจึงถือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจอีกประเภทหนึ่งที่เป็นผลต่อเนื่องมาจากการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

การแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศในตลาดแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศเป็นกิจกรรมที่ถูกกำหนดขึ้นจากความต้องการของครัวเรือน ธุรกิจ สถาบันการเงินและรัฐบาลที่แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีความต้องการซื้อเงินตราต่างประเทศ (demand for foreign currency) กับกลุ่มที่มีความต้องการขายเงินตราต่างประเทศ (supply of foreign currency) การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ (foreign exchange rate) ซึ่งหมายถึง ราคาของเงินสกุลหนึ่งในรูปของเงินตราอีกสกุลหนึ่งขึ้นมา ทั้งนี้ โดยทั่วไป อัตราแลกเปลี่ยนมักถูกอ้างอิงถึงในลักษณะของเงินตราของประเทศใดประเทศหนึ่งที่กำหนดให้เป็น local หรือ home currency ต่อหน่วยของเงินตราต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น กำหนดให้ home currency คือเงินบาท อัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินบาทกับเงินดอลลาร์สหรัฐจึงเท่ากับ 40 บาท : 1 ดอลลาร์สหรัฐ เป็นต้นแต่ก่อนที่เราจะทำความเข้าใจถึงการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนและระบบอัตราแลกเปลี่ยนหลักๆ ที่ประเทศส่วนใหญ่เลือกใช้ ในส่วนต่อไปนี้จะกล่าวถึงวิวัฒนาการโดยสรุปของระบบอัตราแลกเปลี่ยนก่อน เพื่อช่วยให้สามารถภาพการกำหนดขึ้นของระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่ได้เคยมีการใช้กันมาตั้งแต่ปัจจุบัน

1. วิวัฒนาการของระบบอัตราแลกเปลี่ยน

เมื่ออัตราแลกเปลี่ยนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนระหว่างเงินสกุลหนึ่งกับเงินอีกสกุลหนึ่ง ประเทศต่างๆ เริ่มหันมาใช้เงินที่อยู่ในรูปของโลหะ โดยกำหนดให้หน่วยเงินตราสกุลของตนเทียบเท่ากับน้ำหนักโลหะที่มีค่าคงที่จำนวนหนึ่งนั่นเอง จึงทำให้ประเทศต่างๆ สามารถเทียบค่าเงินสกุลของตนเองกับค่าเงินสกุลของต่างประเทศได้ ทำให้เราจึงถือได้ว่าจุดดังกล่าวนี้เองคือจุดเริ่มต้นของระบบอัตราแลกเปลี่ยน (exchange rate arrangement Who exchange rate system) ที่ช่วยให้แต่ละประเทศสามารถทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้แม้จะมีเงินสกุลที่แตกต่างกัน

นับตั้งแต่มีการใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนระบบแรกมาจนถึงระบบที่ใช้กันในปัจจุบัน เราอาจแบ่งระบบอัตราแลกเปลี่ยนออกได้เป็น 2 ระบบใหญ่ๆ ได้แก่ ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ (exchange rate system) และระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัว (floating หรือ flexible exchange rate) วิวัฒนาการโดยสรุปของระบบอัตราแลกเปลี่ยนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตามลำดับดังนี้

1.1 ระบบมาตรฐานทองคำ (gold standard system)

ระบบมาตรฐานทองคำเป็นระบบการเงินระหว่างประเทศระบบแบบแรก que ประเทศส่วนใหญ่ยอมรับ และใช้กันอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1879-1934 (ยกเว้นระหว่างช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1) โดยทั่วไป หากกล่าวถึงช่วงเวลา que ระบบมาตรฐานทองคำประสบความสำเร็จในการดำเนินการแล้ว เราจะหมายถึงเฉพาะช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ในปี ค.ศ. 1914 เท่านั้น ทั้งนี้เพราะ แม้ช่วงเวลาหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง จะมีบางประเทศได้พยายามที่จะหันมาใช้ระบบมาตรฐานทองคำอีกครั้ง แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ทั่วโลกในปี ค.ศ. 1930 ทำให้ในท้ายที่สุดประเทศต่างๆ จึงได้ค่อยๆ ยกเลิกการใช้ระบบมาตรฐานทองคำไปใน

ภายใต้ระบบมาตรฐานทองคำหน่วยเงินตราของแต่ละประเทศต้องถูกกำหนดให้มีมูลค่าเทียบเท่ากับน้ำหนักทองคำบริสุทธิ์จำนวนหนึ่งหรือที่เรียกว่าในอัตราค่าเสมอภาค (mint party) นอกจากนี้รัฐบาลของแต่ละประเทศยังต้องอนุญาตให้มีการนำทองคำเข้าและส่งออกนอกประเทศได้อย่างเสรี รวมถึงยังมีมาตรการอื่นๆ ที่สำคัญอีกบางประการที่มีได้กล่าวถึงในที่นี้ตั้งนั้นเมื่อแต่ละประเทศได้เทียบหน่วยเงินตราประเทศของตนกับน้ำหนักของทองคำบริสุทธิ์คงที่ การเทียบค่าเงินระหว่างประเทศจึงทำได้ง่ายและอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินสกุลต่างๆ ก็จะถูกกำหนดให้คงที่ไปในตัวด้วย

ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ภายใต้ระบบมาตรฐานทองคำมีข้อดีอยู่หลายประการ แต่ที่มักกล่าวถึงกันโดยทั่วไปคือ ความสามารถในการปรับดุลการชำระเงินของแต่ละประเทศให้สมดุลได้เสมอ ทั้งนี้เนื่องจาก ภายใต้มาตรฐานทองคำ ปริมาณเงินของประเทศสมาชิกต้องสอดคล้องกับปริมาณทองคำซึ่งเป็นทุนสำรองเพียงชนิดเดียวของประเทศ ฉะนั้น เมื่อประเทศขาดดุลการชำระเงินทองคำก็จะไหลออกจากประเทศดังกล่าว ปริมาณเงินซึ่งมีความสัมพันธ์กับปริมาณทองคำก็จะลดลงในสัดส่วนเดียวกัน เมื่อปริมาณเงินภายในประเทศลดลง อัตราดอกเบี้ยจึงเพิ่มขึ้นทำให้เกิดการดึงดูดเงินทุนจากต่างประเทศเข้ามาในประเทศ หากประเทศเกินดุลการชำระเงินทองคำก็จะไหลเข้าประเทศ ปริมาณเงินภายในประเทศจึงเพิ่มขึ้น อัตราดอกเบี้ยจึงลดลง ทำให้เกิดเงินทุนส่วนหนึ่งไหลออกนอกประเทศขณะเดียวกันปริมาณเงินที่เพิ่มขึ้นก็จะทำให้อุปสงค์รวมภายในประเทศเพิ่มขึ้น ผลผลิต และระดับราคาสินค้าภายในประเทศย่อมเพิ่มขึ้น ทำให้การส่งออกสินค้าของประเทศลดลงแต่การนำเข้าจะเพิ่มขึ้น การเกินดุลการชำระเงินของประเทศจึงเริ่มลดลงจนเข้าสู่ระดับสมดุลได้อีกเช่นกัน

การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของระบบมาตรฐานทองคำก็ได้ทำให้ประเทศสมาชิกต้องเผชิญกับต้นทุนทางเศรษฐกิจที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงเมื่อต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ในปี ค.ศ. 1930 ตามมาทำให้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ภายใต้มาตรฐานทองคำจึงได้ล่มสลายไปในที่สุด

1.2 ระบบเบรตตันวูดส์ (bretton woods system)

ภายหลังจากการล่มสลายของระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ภายใต้ระบบมาตรฐานทองคำหลายประเทศต้องประสบกับความเสียหายทางเศรษฐกิจอีกครั้งหนึ่งเมื่อเกิดภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในปี ค.ศ. 1941 ในปี ค.ศ. 1944 ตัวแทนจากประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมต่างๆ รวม 44 ประเทศ นำโดย ประเทศสหรัฐอเมริกา และอังกฤษ จึงได้ประชุมกันที่เมืองเบรตตันวูดส์ (bretton woods) มลรัฐนิวแฮมเชียร์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อที่จะสร้างระบบการเงินระหว่างประเทศรูปแบบใหม่แทนที่ระบบมาตรฐานทองคำ โดยให้มีการจัดตั้งกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) ขึ้นมาทำหน้าที่ควบคุมดูแลข้อตกลงทางการเงินระหว่างประเทศรูปแบบใหม่ที่สร้างขึ้น แล่น และให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกที่มีการขาดดุลการชำระเงินจำนวนมาก' ด้วยเหตุนี้ระบบการเงินระหว่างประเทศระบุดังกล่าวนี้นี้ว่า ระบบเบรตตันวูดส์

ระบบเบรตตันวูดส์ถือเป็นระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่อีกรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากภายใต้ข้อตกลงระหว่างประเทศสมาชิกในกองทุนการเงินระหว่างประเทศได้กำหนดให้ประเทศสหรัฐอเมริกากำหนดค่าเงินดอลลาร์สหรัฐเทียบกับทองคำในอัตราคงที่เท่ากับ 35 ดอลลาร์สหรัฐต่อทองคำหนัก 1 ออนซ์ โดยที่ ณ อัตราค่าเสมอภาค (bar value) เราจึงอาจเรียกระบบเบรตตันวูดส์ในอีกชื่อหนึ่งว่า ระบบมาตราปิวรรตทองคำ (gold exchange standard system)

เนื่องจากในช่วงปลายปี ค.ศ. 1970 และต้นปี ค.ศ. 1971 ประเทศสหรัฐอเมริกาประสบปัญหาการขาดดุลการชำระเงินเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับญี่ปุ่นและกลุ่มประเทศยุโรปซึ่งมีดุลการชำระเงินเกินดุล ทำให้ประเทศต่างๆ เริ่มขาดความเชื่อมั่นต่อเงินดอลลาร์สหรัฐ และต้องการที่จะแลกเงินดอลลาร์สหรัฐเป็นทองคำแทน ประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีทองคำเหลืออยู่อย่างจำกัดจากการขาดดุลการชำระเงินจึงต้องประกาศยกเลิกข้อตกลงในการแลกเปลี่ยนระหว่างเงินดอลลาร์สหรัฐกับทองคำ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสิ้นสุดของระบบเบรตตันวูดส์ และต่อมาในวันที่ 18 ธันวาคม ปี ค.ศ. 1971 จึงได้ประกาศลดค่าเงินดอลลาร์สหรัฐ (devalued) ตามมาทำให้ในที่สุดประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป จึงได้ประกาศลอยตัวค่าเงินสกุลของตนโดยไม่ผูกติดอยู่กับค่าเงินดอลลาร์อีกต่อไป' ในขณะที่ประเทศสมาชิกกองทุนการเงินระหว่างประเทศชาติอื่นๆ ก็ได้เลือกใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนรูปแบบต่ำโดยบางประเทศก็อาจยังคงเลือกใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ต่อไป แต่อาจที่จะเลือกผูก (peg) ค่าเงินสกุลของตนไว้กับเงินสกุลหลักเพียงสกุลเดียว อาทิ ดอลลาร์สหรัฐ และ ฝรั่งเศส (french france) หรืออาจที่จะเลือกผูกสกุลเงินหรือที่เรียกว่า "ตะกร้าเงิน" (currency baskets) ขณะที่บางประเทศก็ได้เปลี่ยนมาใช้ระบบแลกเปลี่ยนลอยตัว โดยอาจที่จะเลือกแบบระบบลอยตัวอย่างเสรี (independent float) หรือระบบลอยตัวแบบมีการจัดการ (managed หรือ dirty float) ก็ได้

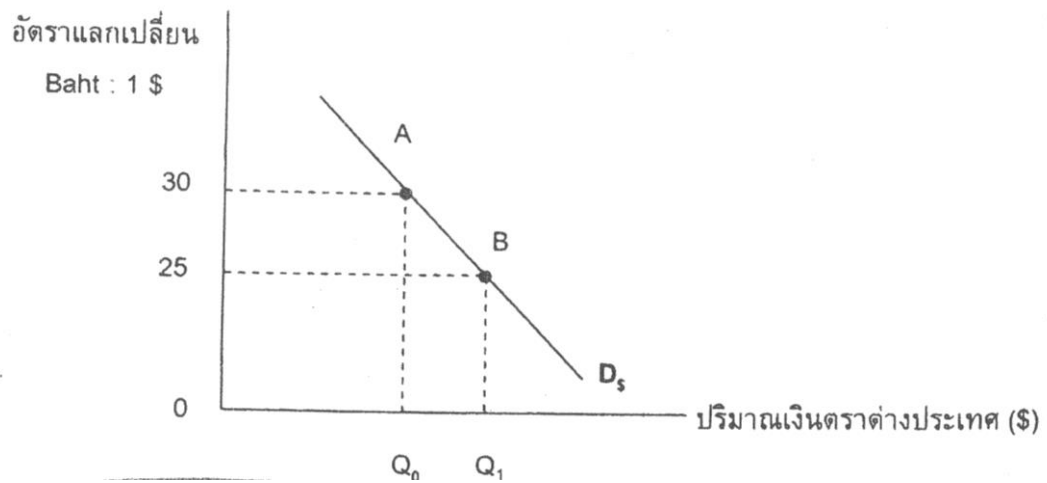
2. การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยน

ในส่วนของระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่นั้น เราจะหมายถึงเฉพาะกลไกของระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ภายในมาตรฐานเบรตตันวูดส์เท่านั้น เนื่องจากระบบดังกล่าวยังคงสามารถนำมาใช้อธิบายระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ในปัจจุบันซึ่งยังคงมีบางประเทศเลือกใช้อยู่การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยน นั่นคือ อุปสงค์ต่อเงินตราต่างประเทศและอุปทานของเงินตราต่างประเทศ ดังนั้นในเบื้องต้นนี้ เราจึงควรทำความเข้าใจในเรื่องอุปสงค์และอุปทานของเงินตราต่างประเทศกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพก่อนเป็นลำดับแรก ต่อจากนั้นจึงอาศัยพื้นฐานความรู้ในเรื่องดังกล่าวไปทำการศึกษากลไกการทำงานของระบบอัตราแลกเปลี่ยนทั้งสองระบบต่อไป

2.1 อุปสงค์ต่อเงินตราต่างประเทศ

อุปสงค์ต่อเงินตราต่างประเทศ หมายถึง ความต้องการของคนในประเทศที่มีต่อเงินตราต่างประเทศเพื่อนำไปใช้จ่ายในการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ฉะนั้น เราจึงกล่าวได้ว่า อุปสงค์ต่อเงินตราต่างประเทศจึงเป็นอุปสงค์ต่อเนื่อง (derived demand) ที่เกิดขึ้นจากความต้องการซื้อสินค้าบริการและธุรกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ในต่างประเทศ

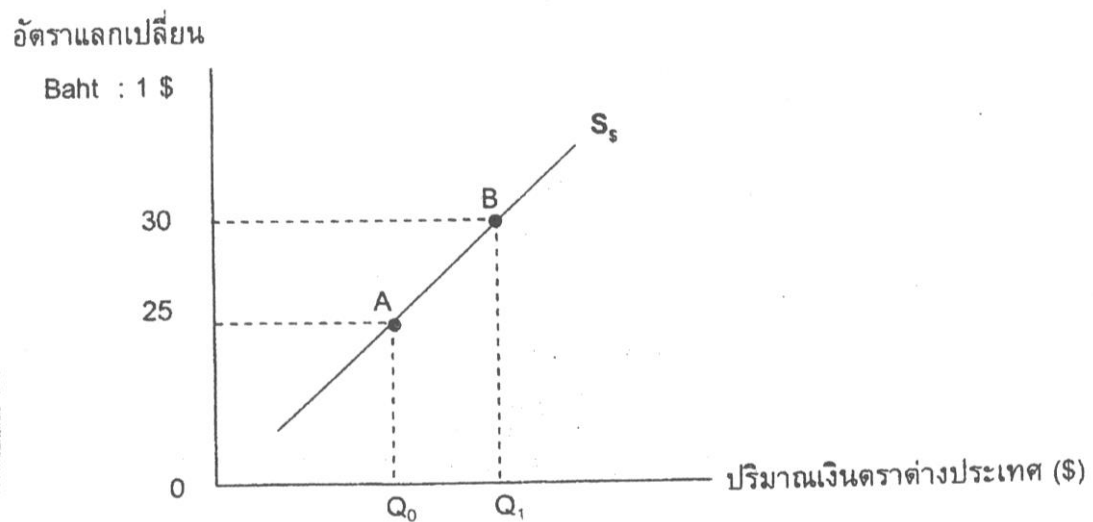
เส้นอุปสงค์ต่อเงินดอลลาร์สหรัฐ

2.2 อุปทานของเงินตราต่างประเทศ

อุปทานของเงินตราต่างประเทศ หมายถึง ปริมาณเงินตราต่างประเทศที่ได้รับจากการและบริการของประเทศให้กับต่างประเทศ รวมถึงการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศลงทุนของชาวต่างประเทศในประเทศด้วย

เส้นอุปทานเงินดอลลาร์สหรัฐ

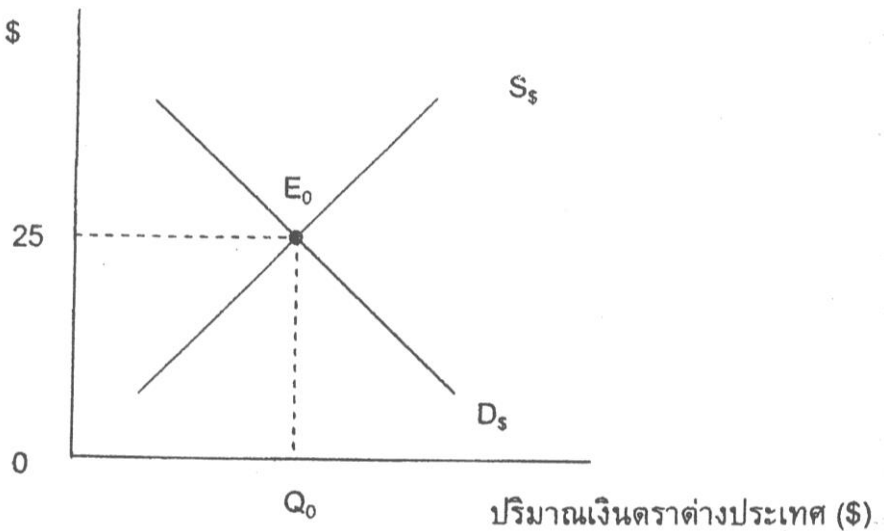
2.3 อัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพ

อัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพ หมายถึง อัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้น ณ ระดับที่ความต้องการเงินตราต่างประเทศเท่ากับปริมาณเงินตราต่างประเทศ

อัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพ

อัตราแลกเปลี่ยน

Baht : 1 \$

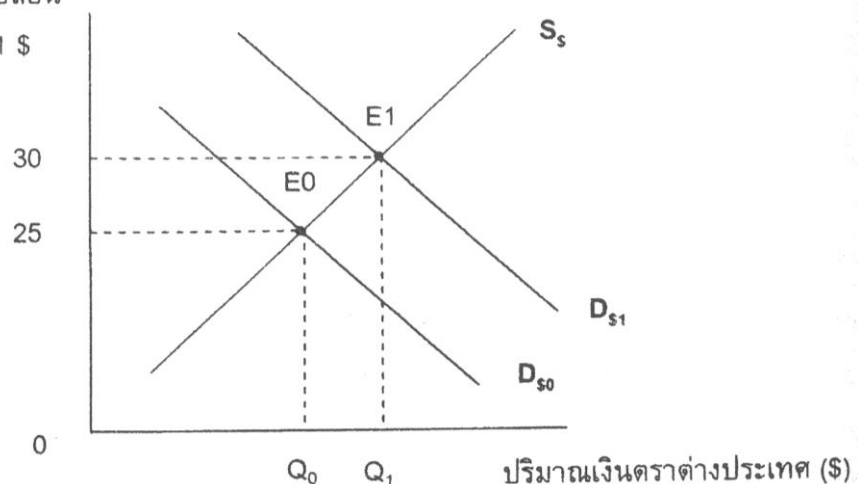
อัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพถูกกำหนดโดยอุปสงค์และอุปทานของการเปลี่ยนแปลงของอุปสงค์และอุปทานของเงินตราต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงของอุปสงค์และอุปทานของเงินตราต่างประเทศในหัวข้อนี้ เราจะหมายถึง การเลื่อนขึ้นลงของเส้นอุปสงค์และเส้นอุปทานของเงินตราต่างประเทศ (shift of the demand and supply schedule) ปัจจัยสำคัญบางประการที่จะทำให้เกิดการเลื่อนขึ้นลงของเส้นอุปสงค์และเส้นอุปทานของเงินตราต่างประเทศ และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพตามมาได้ ดังนี้

ก. การเปลี่ยนแปลงในรายได้ของประเทศ (change in a country's income) รายได้ของประเทศเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศ เมื่อรายได้ของประเทศเปลี่ยนแปลงได้ ความต้องการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศจึงย่อมต้องเปลี่ยนไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงในอัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในรายได้ของประเทศ

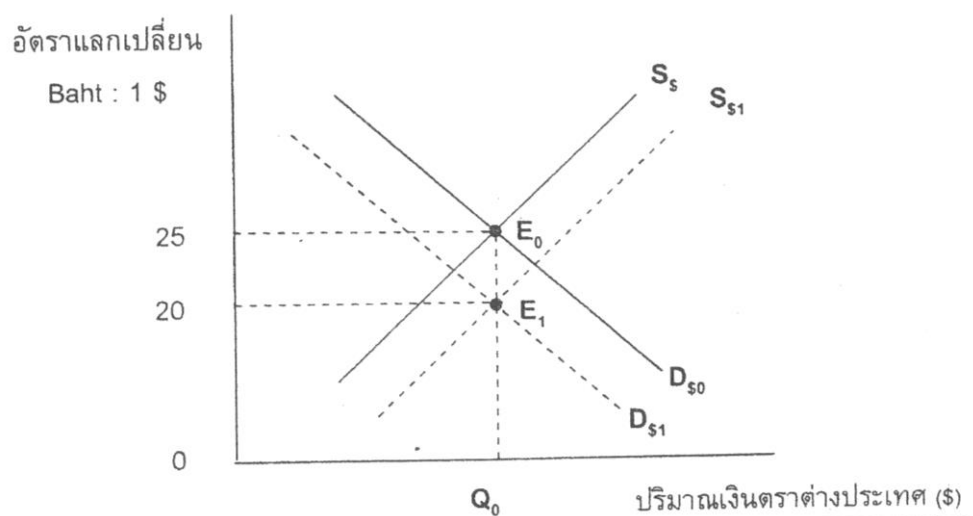
อัตราแลกเปลี่ยน

Baht : 1 \$

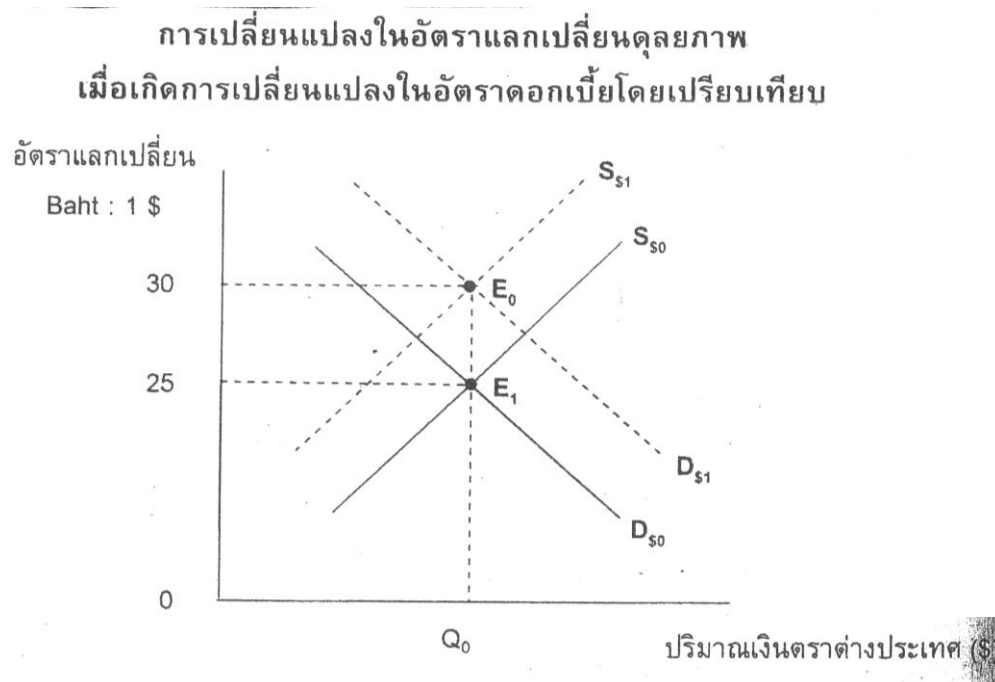
ข. การเปลี่ยนแปลงในอัตราดอกเบี้ยโดยเปรียบเทียบ (changes in relative interest rates) อัตราดอกเบี้ยที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการกำหนดการไหลเข้าออกของเงินตราเมื่ออัตราดอกเบี้ยประเทศหนึ่งซึ่งขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับอีกประเทศหนึ่งเงินตราของประเทศที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าย่อมไหลไปสู่ประเทศที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงกว่าขณะเดียวกันความต้องการซื้อเงินตราต่างประเทศของคนในประเทศที่อัตราดอกเบี้ยสูงกว่าก็ย่อมลดลงควบคู่ไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงในอัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในอัตราดอกเบี้ยโดยเปรียบเทียบ

ค. การเปลี่ยนแปลงในราคาโดยเปรียบเทียบ (changes in relative price) ราคาและบริการเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการระหว่างประเทศกล่าวคือ ในขณะที่ราคาสินค้าและบริการของประเทศหนึ่งสูงกว่าอีกประเทศหนึ่ง ประชาชนในประเทศที่ราคาสินค้าและบริการสูงย่อมหันไปซื้อสินค้าและบริการจากประเทศที่มีราคาถูกกว่า ทำให้เกิดความต้องการเงินตราของประเทศที่มีราคาสินค้าและบริการถูกกว่าเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันเราก็จะพบว่า ประชาชนในประเทศที่มีราคาสินค้าและบริการถูกกว่าก็จะ

ลดความต้องการที่มีต่อสินค้าและบริการของประเทศที่มีราคาสินค้าและบริการสูงกว่าลง ทำให้ปริมาณเงินตราต่างประเทศในประเทศที่มีราคาสินค้าและบริการสูงกว่าลดลงอีกทางหนึ่ง

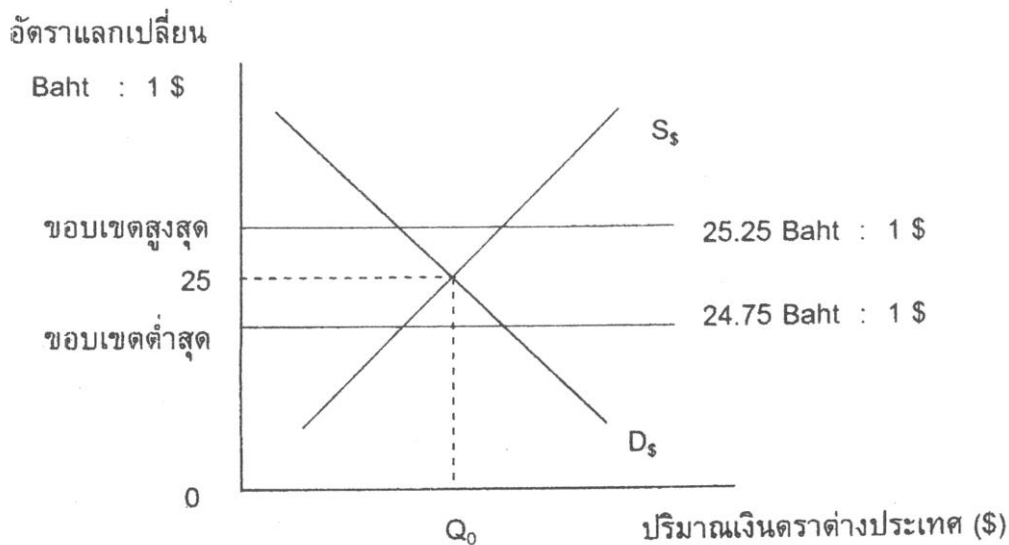

การศึกษาถึงกลไกการทำงานของระบบอัตราแลกเปลี่ยน 2 ระบบใหญ่ๆ นั่นคือ ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่และระบบอัตราแลกเปลี่ยน

3.1 ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่

หมายถึงระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ที่มีหลักการตามแบบระบบมาตรฐานเบรตตันวูดส์ แต่ประเทศที่เลือกใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ในปัจจุบันอาจที่จะเลือกผูกค่าเงินสกุลของตนเทียบกับค่าเงินสกุลหลักสกุลใดสกุลหนึ่งหรือเทียบกับค่าเงินสกุลหลักหลายๆ สกุลเงินในรูปตะกร้าเงินในอัตราคงที่ก็ได้ และเมื่อประเทศเลือกที่จะผูกค่าเงินสกุลของตนโดยวิธีใดวิธีหนึ่งอัตรา 110 เยน : 1 ดอลลาร์สหรัฐ เป็นต้น ทั้งนี้ ค่าเสมอภาคดังกล่าวอาจไม่จำเป็นต้องอยู่ในระดับเดียวกับอัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพในตลาดเงินก็ได้ แต่เมื่อประเทศได้กำหนดค่าเสมอไว้แล้วธนาคารกลางของประเทศต้องพร้อมที่จะเข้าแทรกแซงตลาดเงินตราต่างประเทศเพื่อที่จะรักษาอัตราแลกเปลี่ยนไว้ให้เคลื่อนไหวได้ไม่เกินขอบเขตที่กำหนดจากค่าเสมอภาค

ขอบเขตการเคลื่อนไหวของอัตราแลกเปลี่ยน
ภายใต้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่

ก. ข้อดีของระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่
ได้แก่

1) ช่วยเสริมให้เกิดการขยายตัวในการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศเมื่ออัตราแลกเปลี่ยนถูกกำหนดให้คงที่หรือเคลื่อนไหวในช่วงแคบๆ ผู้ส่งออกและผู้นำเข้าตลอดจน นักลงทุนย่อมสามารถคำนวณต้นทุนและผลตอบแทนได้อย่างค่อนข้างแน่นอน โดยไม่ต้องกังวลกับความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยน (foreign exchange risk) ที่เกิดจากความผันผวนของมูลค่าตลาดของสินทรัพย์ ซึ่งอาจเป็นผลให้ต้องประสบภาวะขาดดุลจากการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ

2) ช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ เราได้ทราบแล้วว่าอุปสงค์รวม มีบทบาทสำคัญต่อรายได้ประชาชาติ เงินเฟ้อ และการจ้างงานภายในประเทศ ความผันผวนของ อุปสงค์รวมจึงย่อมทำให้เกิดความไม่มีเสถียรภาพกับระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ขณะเดียวกันเราก็ได้ทราบแล้วว่า การส่งออกและการนำเข้าหรือที่เรียกรวมกันว่าการส่งออกสุทธิเป็นส่วนประกอบหนึ่งของอุปสงค์รวม ฉะนั้น ความผันผวนของการส่งออกสุทธิจึงย่อมสามารถทำให้เกิดความไม่มีเสถียรภาพในระบบเศรษฐกิจของประเทศได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม หากประเทศเลือกใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ อัตราแลกเปลี่ยนของประเทศย่อมจะไม่สูงขึ้นหรือลดลงจนนำไปสู่ความผันผวนในการส่งออกและการนำเข้าของประเทศซึ่งขึ้นอยู่กับอัตราแลกเปลี่ยนของประเทศ เมื่อการส่งออกและการนำเข้าซึ่งเป็นส่วนประกอบของอุปสงค์รวมมีเสถียรภาพระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศจึงมีเสถียรภาพตามมา

3) ช่วยลดปัญหาการเก็งกำไร (speculation) จากการซื้อขายเงินตราต่างประเทศ ในกรณีที่อัตราแลกเปลี่ยนไม่ถูกกำหนดให้คงที่แต่ปล่อยให้มีการเคลื่อนไหวได้อย่างเสรี นักเก็งกำไร (speculators) ย่อมสามารถมีโอกาสดำกำไรจากการคาดคะเนการเคลื่อนไหวของอัตราแลกเปลี่ยนได้

ข. ข้อเสียของระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่

1) ธนาคารกลางของประเทศจะต้องรักษาปริมาณทุนสำรองเงินตราต่างประเทศให้เพียงพอต่อความต้องการเงินตราต่างประเทศที่อาจเกิดขึ้นในเวลาและปริมาณที่ไม่แน่นอนได้อย่างเสมอ เนื่องจากเมื่อใดก็ตามที่เกิดความต้องการเงินตราต่างประเทศขึ้นมาและความต้องการดังกล่าวได้ทำให้อัตราแลกเปลี่ยนสูงขึ้นเกินกว่าขอบเขตสูง

2) สร้างข้อจำกัดในการดำเนินนโยบายการเงินและการคลัง การคงอัตราดอกเบี้ยภายในประเทศไว้ในระดับสูงเพื่อดึงดูดเงินทุนจากต่างประเทศในกรณีที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศเผชิญกับภาวะถดถอย การกระตุ้นระบบเศรษฐกิจในการดำเนินนโยบายการเงินแบบขยายตัวจึงไม่อาจทำได้ เพราะการดำเนินนโยบายการเงินแบบขยายตัวจะเป็นผลให้อัตราดอกเบี้ยลดลงและจะทำให้เกิดภาวะเงินทุนไหลออกเกิดขึ้น ซึ่งถ้าหากธนาคารกลางมีปริมาณทุนสำรองอย่างจำกัดย่อมสร้างความลำบากในการรักษาอัตราแลกเปลี่ยนให้คงที่ไว้ได้

3) มีโอกาสที่จะเกิดตลาดมืด (black market) ในการซื้อขายเงินตราต่างประเทศได้หากอัตราแลกเปลี่ยนที่กำหนดไว้มีค่าต่ำกว่า (undervalue) หรือสูงกว่า (overvalue) จะเป็นผลให้ความสามารถในการควบคุมการซื้อขายเงินตราต่างประเทศของธนาคารกลางลดลงซึ่งจะก่อให้เกิดความผันวนของอัตราแลกเปลี่ยนที่ไม่สามารถควบคุมได้เกิดขึ้นตามมา

3.2 ระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัว

ระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวเป็นระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่มีหลักการตรงกันข้ามกับระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ กล่าวคือ แทนที่จะกำหนดให้อัตราแลกเปลี่ยนของประเทศคงที่หรือเคลื่อนไหวภายในขอบเขตที่จำกัด ระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวจะปล่อยให้อัตราแลกเปลี่ยนกำหนดโดย อุปสงค์ต่อเงินตราต่างประเทศและอุปทานของเงินตราต่างประเทศ โดยจะไม่มีแทรกแซงใดๆ จากธนาคารการปรับตัวของอัตราแลกเปลี่ยนออกเป็น 2 กรณี เช่นเดียวกับระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ ได้แก่ กรณีอุปสงค์ต่อเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้นและกรณีอุปทานของเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้น โดยจะเริ่มจากกรณีอุปสงค์ต่อเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้น

ก. ข้อดีของระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัว

ระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวเป็นระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่หลายประเทศหันมาเลือกใช้แทนระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ภายใต้มาตรฐานเบรตตันวูดส์ที่ล้มสลายไป ทั้งนี้ เนื่องจากระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวมีข้อดีอยู่บางประการซึ่งพอที่จะสรุปได้ดังนี้

1) ดุลการชำระเงินของประเทศจะสามารถปรับตัวให้สมดุลได้โดยอัตโนมัติเสมอ ทั้งนี้หลักการในเรื่องดังกล่าวนี้เราสามารถที่จะพิจารณาได้จากกรณีตัวอย่างการปรับตัวของอัตราแลกเปลี่ยนภายใต้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวทั้งสองกรณีที่ผ่านมา

2) ช่วยเสริมประสิทธิภาพของนโยบายเศรษฐกิจเพื่อการบรรลุยังเป้าหมายทางเศรษฐกิจภายในประเทศ อาทิ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การจ้างงานเต็มที่ และเสถียรภาพของระดับราคา เป็นต้น เนื่องจากเมื่อประเทศเลือกใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัว ทางเราไม่จำเป็นต้องคอยกังวลเกี่ยวกับปัญหาความไม่สมดุลของดุลการชำระเงินอีกต่อไป ฉะนั้น จากเดิมที่นโยบายการเงินต้องถูกจำกัดให้คงระดับอัตราดอกเบี้ยที่สูงไว้จึงไม่จำเป็นอีกต่อไป ทำให้นโยบายการเงินสามารถถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือควบคู่กับนโยบายการคลังในการช่วยให้ระบบเศรษฐกิจบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้มากยิ่งขึ้น

3) ช่วยลดแรงกระแทกจากการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันของปัจจัยภายนอกหรืออาจเรียกว่า การทำหน้าที่เป็น shock absorber กล่าวคือ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกซึ่งทางเราไม่สามารถควบคุมได้ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะถูกบรรเทาลงเมื่อระบบอัตราแลกเปลี่ยนของประเทศเป็นแบบลอยตัว

ข. ข้อเสียของระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัว

1) เป็นอุปสรรคต่อการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ เนื่องจากอัตราแลกเปลี่ยนสามารถเคลื่อนไหวขึ้นลงได้ตลอดเวลาตามอุปสงค์และอุปทานของเงินตราต่างประเทศในตลาดทำให้ไม่เกิดแรงจูงใจต่อการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ในอีกทางหนึ่งก็อาจเป็นไปได้ว่า อัตราแลกเปลี่ยนอาจลดลงและทำให้ผู้นำเข้าได้รับกำไรแทนก็ได้ แต่โดยทั่วไป ผู้นำเข้าย่อมไม่ยากที่จะเสี่ยงกับการขาดทุนจากการเปลี่ยนแปลงของอัตราแลกเปลี่ยน ดังนั้น ผู้นำเข้าจึงไม่ต้องการนำเข้าสินค้าจาก ต่างประเทศ ทำให้การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศอาจไม่ขยายตัวเท่าที่ควร

2) ทำให้เกิดความไม่มีเสถียรภาพกับระบบเศรษฐกิจของประเทศ กล่าวคือ เมื่ออัตราแลกเปลี่ยนมีการเคลื่อนไหวขึ้นลงที่ไม่แน่นอน การส่งออกและการนำเข้าของประเทศซึ่งมีอัตราแลกเปลี่ยนเป็นหนึ่งในปัจจัยที่กำหนดย่อมมีความไม่แน่นอนตามไปด้วย ขณะเดียวกันเราทราบแล้วว่าการส่งออกและการนำเข้าหรือที่เรารวมกันว่าการส่งออกสุทธินั้นเป็นส่วนประกอบหนึ่งของอุปสงค์รวมที่เป็นตัวกำหนดรายได้ประชาชาติ การจ้างงาน และระดับราคาของประเทศ ฉะนั้นเมื่อการส่งออกสุทธิมีความผันผวนย่อมทำให้อุปสงค์รวมมีความผันผวนตามไปด้วย เศรษฐกิจของประเทศซึ่งกำหนดโดยอุปสงค์รวมจึงเกิดความไม่มีเสถียรภาพขึ้น

3) จูงใจให้เกิดการเก็งกำไรในการซื้อขายเงินตราต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะ การที่อัตราแลกเปลี่ยนสามารถเปลี่ยนแปลงไปจากอัตราแลกเปลี่ยนดุลยภาพเดิมได้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัดของระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวย่อมทำให้นักเก็งกำไรมีโอกาสทำกำไรจากส่วนต่าง (spread) ของอัตราแลกเปลี่ยนได้มากขึ้น ขณะเดียวกันการเคลื่อนไหวขึ้นลงที่ไม่แน่นอนอยู่เสมอก็ยิ่งเป็นการจูงใจให้เกิดธุรกิจการเก็งกำไรขึ้นเป็น

จำนวนมาก ซึ่งเมื่อเกิดการเก็งกำไรในการซื้อขายเงินตราต่างประเทศในตลาดเงินตราต่างประเทศขึ้นบ่อยครั้ง และเป็นจำนวนมากย่อมทำให้เกิดความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนที่ยากต่อการควบคุมของธนาคารกลางได้

เราจะเห็นได้ว่าระบบอัตราแลกเปลี่ยนทั้ง 2 ระบบ ยังคงเป็นระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่ประเทศส่วนใหญ่เลือกใช้ภายหลังจากการล่มสลายของระบบเบรตตันวูดส์ ทั้งนี้เพราะระบบอัตราแลกเปลี่ยนทั้งสองต่างก็มีข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกันออกไป ทำให้แต่ละประเทศจึงเลือกที่จะใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนระบบใดระบบหนึ่งที่เห็นว่าเหมาะสมกับระบบเศรษฐกิจของคนที่สุด อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้กล่าวมาในเรื่องวิวัฒนาการของระบบอัตราแลกเปลี่ยนแล้วว่า ในปัจจุบันระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่ใช้กันอยู่ทั่วโลกนั้นไม่ได้มีเพียงแค่ ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่และระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัว (อย่างเสรี) ตามที่ได้อธิบายใน ข้างต้นเท่านั้น แต่ยังมีระบบอัตราแลกเปลี่ยนย่อยๆ ที่เป็นระบบอัตราแลกเปลี่ยนทางเลือกที่บางประเทศซึ่งไม่พอใจกับทั้งสองระบบข้างต้นได้หันมาเลือกใช้ อาทิ

ระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวแบบมีการจัดการ ซึ่งเป็นระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่รัฐบาลปล่อยให้อัตราแลกเปลี่ยนเคลื่อนไหวได้อย่างเสรี แต่รัฐบาลจะเข้ามาแทรกแซงในคลาดในช่วงที่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของอัตราแลกเปลี่ยนไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และการแทรกแซงก็จะเป็นไปในลักษณะเป็นครั้งคราวเพื่อลดความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนในระยะสั้นอันเป็น อุปสรรคต่อการค้าและการลงทุนในระหว่างประเทศ ในขณะเดียวกันก็ปล่อยให้กลไกตลาดทำงานได้ในระยะยาวเพื่อทำให้อัตราแลกเปลี่ยนปรับตัวเข้าสู่ดุลยภาพได้

ระบบ crawling peg เป็นระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่มีการผูกค่าเงินสกุลของคนไว้กับเงินสกุลอื่น โดยจะอนุญาตให้ค่าเสมอภาคมีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่อง แต่จะไม่ปล่อยให้เคลื่อนไหวอย่างเสรี

ระบบ exchange rate band เป็นระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่พัฒนาขึ้นจากระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่แบบเดิม กล่าวคือ แทนที่จะกำหนดค่าเสมอและขอบเขตสูงสุด ขอบเขตต่ำสุดไว้ในอัตราที่คงที่ แต่ทางการสามารถขยายขอบเขตการเคลื่อนไหวของอัตราแลกเปลี่ยนให้กว้างขึ้นได้ โดยขยายช่วง (Spread หรือ band) จากค่าเสมอภาคให้กว้างขึ้น เป็นต้น